

'אדרבה, מעשר חמור שכן טעונו כסף צורה' – שלא כתורה ושלמים שאם נפל בהם מום, פודם בשאר דברים ואין צריך 'כסף צורה' דוקא (מפרשים. וע' חדושים ובאורים).

'וכלו חמירי מעולה, דאית בהו שתי אכילות' – אף על פי שהיא עצמה קולא, שהרי אמרנו שעולה חמורה לפי שכולה כליל – אכן פירכא זו אינה בתורת חומרא אלא מתורת טעם נגעו בה, היות ויש בכללן אכילת אדם, ראוי לתת בהן הגבלות מסוימות, כגון חוץ לחומה ולקלעים או קודם זריקה, אבל עולה שאינה ראויה כלל לאכילה, אפשר שאין בה אותם איסורים והגבלות (עפ"י ריטב"א).

'וכי מזהירין מן הדין... איסורא בעלמא' – מבואר כאן שהכלל 'אין מזהירין מן הדין' לא נאמר אלא לענין שאין מזהירין אזהרה שיש בה עונש, אבל אזהרת לאו בעלמא – מזהירין (ע"ע: שו"ת אגרות משה – קדשים טו, א; יו"ד ח"א רד).

ועוד מבואר שאפילו ידענו שאסור הדבר באזהרת 'עשה', אין מזהירין מן הדין באזהרת 'לאו' לענין מלקות, אלא צריך שיכתב 'לאו' במפורש. שהרי כאן הלא קיים 'עשה' בכל אלו, כמו שפרש רש"י. [וכבר הקשה מכאן הרא"ם (מובא בשער המלך מאכלות אסורות ב, ב. וע"ע דברי אמת לאוין, עמ' פג) על דברי משנה למלך (שם) שדבר הנאסר בלאו-הבא-מכלל-עשה, ניתן להזהירו מן הדין. ובספר אילת השחר תרץ שלא אמר המשל"מ רק במקום שה'עשה' מהוה גילוי שבאמת אין זה 'קל וחומר' רגיל רק גילוי מלתא בעלמא. ע"ש].

ואמנם צריך באור מה נפ"מ בין אם מזהיר משום 'עשה' או מאזהרת לאו מן הדין, כאשר אינו לוקה. ושואל אין כאן אלא תוספת חומרא. ויתכן שיש בדבר נפקותא לכמה הלכות. ע"ע כיו"ב במובא ביוסף דנת בב"מ צד.

'איסורא בעלמא' – ולשון 'ילקה' שנקט – הכוונה שלוקה בעונש שעבר על אזהרת לאו, אך לא מלקות בידי אדם (ריטב"א).

דף יח

'אלא קרא יתירא הוא... ליחודי להו לאוי לכל חד וחד' – ע' רש"י ותוספות באריכות. (וראה סיכומי השיטות בקיצור, בשאלות ותשובות לסיכום).

וברמב"ן ובריטב"א (וע' גם בפני יהושע) מבואר שעיקר הדרש מבוסס על הק"ש של המנויים בכתוב להדדי, ויתור הכתוב מלמד דין מיוחד בכל אחד, וממנו למד ר' שמעון על השאר.

[ובעצם פשוט הדבר שכל הדינים הללו שדרש רבי שמעון הם דרגות שונות של 'בשעריך' – כלומר, יציאה חוץ לגבולות הראויים לקדש, כל אחד לפי מה שהוא – אם מבחינת המקום (חוץ לחומה / לקלעים. וכן עולה בפנים הרי היא נחשבת 'חוץ' לגבי המזבח); אם מבחינת הזמן (כלומר לפני דבר המתיר, כגון בכורים קודם קריאה, ובשר קודם זריקת הדם – שעדיין לא נכנס לזמנו הראוי); אם בנפש (זר בקדשים, וכן כהן בעולה, הוא חיצוני ומרוחק כמו שערי ישראל לגבי ירושלים). נמצא שאין כאן גדר של 'אם אינו ענין' הרגיל, אלא בא הכתוב מעיקרו ללמד שיש לאסור בכל אחד ואחד את ה'חיצוניות' המיוחדת לו.

ישם לב שיש בדרש זה סדר ומבנה משוכלל – הולך בדירוג משני הקצוות אל האמצע (א-ה-ב-ג-ד). ודוק! מחכם אחד].

זר שאכל מן העולה לפני זריקה חוץ לחומה, לרבי שמעון – לוקה חמש' – מבואר שישנו לאו

ד'לפני זריקה' גם בבשר קדש שיצא חוץ למחיצתו ונפסל, אע"פ ששוב לא תועיל לו זריקה להכשירו. ומכאן יש מי שהוכיח שגם בבשר שננטמא – זר שיאכל אותו לפני זריקה, לוקה משום לאו דלא תוכל לאכל בשעריך (שו"ת אחיעזר ח"ב כה"ו. וכשיטת משנה למלך פסוה"מ יח, יב).

ואולם יש מי שדייק מלשון הרמב"ם (פסולי המוקדשין שם) שאינו עובר בלאו זה בבשר טמא (אבן האול שם). ובארו שיש לחלק בין בשר טמא, שנידון כאילו אבד ואינו קיים, לבין פסול 'וצא', שאע"פ שנאסר, חל עליו דין התר של הזריקה ואינו נידון כ'אין בשר' (עפ"י ברכת מרדכי ח"ב יא, יז).

ז'לילקי נמי משום ובשר בשדה טרפה לא תאכלו... הני מילי היכא דבפנים חזי, הכא דבפנים נמי לא חזי' – לכאורה נראה בבאור הענין, כיון שדין היוצא חוץ למחיצתו מקרא דובשר בשדה טריפה לא תאכלו שייך גם בחולין, כמו עובר שהוציא את ידו ממעי אמו, שמחיצתו היא אמו לענין היתר אכילה – אם כן עיקרו של דין זה [גם בקדשים] הוא על יציאה חוץ למחיצה של התר אכילה. ולכן בבשר עולה שאינו ראוי לאכילה אף בפנים, אין לו מחיצת אכילה כלל, ולא שייך כלל לאו זה. וכן הוא הדין בחטאת ואשם לענין דם ואימורים שאינם בכלל היתר אכילה – לא נאמר בהם לאו זה (עפ"י חדושי מרן רי"ז הלוי הל' פסולי המוקדשין).

אלא שהוכיחו האחרונים (חדושי הגרי"ז שם; חוון איש חולין סח, ב – יו"ד ריד) שהאומר כאן אינו אלא לענין ה'לאו' והאזהרה, שאין לנו ללמוד איסור אלא בדברים הנאכלים, אבל לענין פסול 'וצא', שגם הוא נכלל ונלמד בדין 'ובשר בשדה טריפה' – גם דברים שאינם ראויים לאכילה נכללו בו. וע"ע חדושי הגר"ח על הש"ס – בדין יוצא בקרבן פסח; שו"ת שבט הלוי ח"ה קונטרס המצוות סד; בית ישי קטו.

(ע"ב) 'אין הכי נמי, ורבא מהאי קרא קאמר' – כלומר, רבא לא נחת למנין אלא דבריו מוסבים רק ביחס ללאוין היוצאים מן הכתוב לא תוכל לאכל בשעריך שדרש רבי שמעון (ריטב"א; מהר"ם).

הריטב"א הוסיף שרבא בא להשמיענו שלוקה על כולן ולא נפרש שר' שמעון איסור בלבד קאמר. ודבריו אלו שייכים רק לשיטתו (כשיטת הר"י בתוס') שלרבא לוקה חמש לפי המסקנא.

ולפי הדעות החולקות י"ל שרבא חידש שכשאוכל עולה חוץ לחומה, עובר גם בשאר האיסורים, שהיה מקום לומר שדבר שאין מצוותו להאכל, אין מקום לחייבו על אכילתו מחוץ לחומה ולקלעים. וכמו כן קדשי קדשים שאוכלים מחוץ לחומה, היה מקום לומר שאינו עובר אלא על 'מחוץ לקלעים' ולא על 'חוץ לחומה'. קמ"ל רבא שהאיסור הקיים בכל אחד ואחד מן המנויים בפסוק, חל גם על שאר הדברים הכתובים בו (עפ"י מפרשים).

'אמר רב גידל אמר רב... מתיב רבא, וכל בהמה... אלא אי איתמר הכי איתמר...' – ולא אמרו 'רב תנא ופליג' כמו שאמרו בשאר מקומות – לפי שאותה ברייתא שנויה בתורת-כהנים שהיא 'ספרא דבי רב', ולכן על כרחנו לומר שדברי רב גידל בשם רב נאמרו באופן אחר (עפ"י ריטב"א).

לכאורה נראה מדברי רש"י בחולין (סו.) ש'ספרא דבי רב' היינו כינוי כללי לבית המדרש [כ'דבי רב' שבכל הש"ס], לפי שאותן ברייתות היו שגורות בפי כל.

וע' ב"ב קד: אמר רב נחמן אמר רב... ואח"כ תני רב נחמן בשאר ספרי דבי רב דעה מנוגדת לזו שאמר בשם רב. ואם נפרש 'דבי רב' רב ממש, נצטרך לדחוק דספרי דבי רב פליג על רב, או שהיו שתי גרסאות בדעתו. אך אם נפרש כנ"ל אתי שפיר בשופי.

'הנחה אהנחה נמי לא קשיא, הא רבי יהודה והא רבנן, דתניא...' – מבואר שהנחת הביכורים לפני

ה', נחלקו בה חכמים ור' יהודה האם מעכבת אם לאו. ובארו חכמים אחרונים שמחלוקתם ביסוד דין קדושת ביכורים; לדעת חכמים קדושתם כקדשי מזבח וכעין קרבן שהכהנים זוכים באכילתו משלחן גבוה, ועל כן הנחה על גבי המזבח היא חלק יסודי ממהות הביכורים. ואילו לדעת רבי יהודה אין הביכורים אלא כקדשי הגבול, כתרומה ושאר מתנות הניתנים לכהנים [אלא שנוסף בהם מצות הנחה]. ובוהו בארו כמה מחלוקות שנחלקו רבי יהודה וחכמים בענין הביכורים; אשרה שבטלה – לדברי חכמים אין מביאים ממנה ביכורים, שהוקשו לקדשי מזבח. ולרבי יהודה – מביאים (ירושלמי פ"ק דבכורים ב). לדעת חכמים (במשנה בכורים ג, יב) הביכורים ניתנים לאנשי משמר, והם מחלקים אותם ביניהם – כקדשי המקדש, ולדעת רבי יהודה נותנין לחבר בטובה (אור שמח בכורים ג, א).

וכן, לדעת ר' יהודה (חלה ד, ט) הביכורים אינם ניתנים אלא לכהן חבר, כתרומה שאסור למוסרה לכהן עם הארץ, שמא יזלזל בשמירתה בטהרה. ואילו לדעת חכמים ניתנים לכל כהן, שכיון שטעונים הנחה, הרי הם כקדשים ולא יבואו לאכלם בטומאה כתרומה (הדושי הגרז"ר בענגיס ח"ב ז. וע"ע בספר בית ישי (סימנים א' ט) שבאר לפי"ז סוגיות נוספות בשיטות ר' יהודה וחכמים. וע"ע שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג קכד, ה – דרך אחרת). על שיטת הרמב"ם שפסק שהמביא בכורים לאחר החג – מביא ואינו קורא, ע"ע בבית ישי שם סי' ט, ובאילת השחר.

רבי יהודה אומר והנחתו זו תנופה... – רש"י מפרש שדורש 'והנחתו' מלשון הנחיה, והיינו לשון הולכה והוזה הנח והנה (וכ"פ התוס' בסוכה מז; הכתב והקבלה כו, ד). והנה הגר"א הגיה בגמרא: 'והנחתו' – זו תנופה... כשהוא אומר 'והנחתו' הרי הנחה אמור, הא מה אני מקיים 'והנחתו' – זו תנופה'. כשנצרך גרסה זו עם הפירוש הנזכר, נמצאנו למדים שהנפת הכהן [והנחתו] – מתייחס לכהן] אינה אלא הנחיה והדרכה להנפת הבעלים, שהיא העיקר (כמו שכתב רש"י במנחות צג: וכ"כ הריטב"א בסוכה. וע' מש"ח (תבא כו, ד) שכתב לתלות שאלה זו במחלוקת ראב"י ורבי יהודה). ואילו 'והנחתו' – הבעלים – לשון הנחה הוא, כפשוטו.

[הדברים תואמים עם מה שפירש רש"י הירש שהנחת ידו של הכהן מלמטה, ענינה להדריך את הבעלים בהנפתם].

דף יט

בכורים מאימתי חייבין עליהן – משיראו פני הבית – שיטת רש"י (יח: וכ"כ הר"ש רפ"ב דבכורים) שראית פני הבית היא הכנסה לעזרה. ופרש החזון-איש (הו"מ ליקוטים כג), שרבי יצחק סבר הנחה אינה מעכבת [כר' יהודה] וכן קריאה אינה מעכבת, ולכך ההכנסה לעזרה היא המעכבת לדעתו [אפשר הטעם משום דבעינן ראוי להנחה ולקריאה]. וסובר שאין חייבים עליהם משום זרות אלא כשנראו לאכילה לכהן. [אפשר שמקורו מקרא דלא תוכל לאכל בשעריך... כי אם לפני ד' אלקיך תאכלנו וכדרך שדרשו (בע"ב) על מעשר שני. וביכורים כתובים גם הם באותם מקראות. ואין אני קורא בביכורים לפני ד' תאכלנו כל זמן שלא הותרו].

ולפי זה, לפי מה שאנו נוקטים להלכה הנחה מעכבת – אין זר מתחייב עליהם [או כהן שאכלם מחוץ לחומה] אלא לאחר הנחה.

ואולם הרמב"ם (בכורים ג) פסק שחיוב זר מתחיל משעה שנכנסו לפנים מחומת ירושלים. ונראה שפרש 'משיראו פני הבית' – משעה שאין החומה חוצצת בין הביכורים לבית המקדש [ובכסף משנה פרש: משיראו בתי ירושלים]. ולשיטתו חיוב זרות מתחיל עוד בטרם הותרו לאכילת הכהן, אם אך היו במקום אכילתם – בירושלים. עד כאן מתוך דברי החזו"א ז"ל.

דף יח

מד. לאו הבא מכלל עשה, האם הוא בגדר 'לאו' או 'עשה'?

הוכיחו בגמרא שלא הבא מכלל עשה – עשה, ואין בה 'לאו' ומלקות.

דפים יז – יט

מה. מאימתי מותרים הביכורים לאכילת הכהן? האם הנחה וקריאה מעכבות בביכורים?

מצות הביכורים להביאם לפני ה', להניחם על גבי המזבח, להניפם (ויש אומרים שלא היתה תנופה. וי"א שהיו שתי תנופות. ע' תד"ה ומאן), ולקרוא הפרשה, ורק אז רשאים הכהנים לאכלם.

ונחלקו תנאים ואמוראים מהו הדבר המעכב את אכילתם, שבלעדיו אינם מותרים לאכילת הכהן: סתם משנתנו כדעת ר' עקיבא ור' שמעון, שהקריאה מעכבת. אבל חכמים אומרים: הנחה מעכבת ולא קריאה. (וכן לר' אליעזר בן יעקב, לפרש"י – הנחה מעכבת. אך אפשר שגם הקריאה). וכן אמרו רבי אלעזר בשם רבי הושעיא ורב ששת, שהקריאה אינה מעכבת, אלא שלא אמר רבי אלעזר רק כאשר הם ראויים לקריאה, אבל אינם ראויים [כגון שהפרישם קודם החג וחלה עליהם חובת קריאה ובתוך כך עבר החג] – קריאה מעכבת. ביכורים שמלכתחילה לא נתחייבו בקריאה [כגון של גר, שאינו יכול לומר 'לאבותנו'] – אין חסרון הקריאה מעכב אכילתם, כגון שהפרישם לאחר החג. ולדעת האומרים הנחה מעכבת – אף כאן מעכבת. לדברי רבי יהודה, אין הנחה מעכבת (לפי שלא שנה עליה הכתוב). ולדעתו משראו פני הבית מותרים לאכילת כהן.

יתכן שר' יהודה עצמו סובר שקריאה אינה מעכבת, ולשיטתו אפילו ביכורים המחויבים בקריאה, הותרו באכילה משראו פני הבית (וע' ריטב"א ואור שמח ועוד. וכן היא שיטת ר' יצחק, לפירוש החזו"א).

דף יט

מו. א. זר שאכל ביכורים – מה דינו?

- ב. מה דינם של בכור, מעשר שני וביכורים שלא בפני הבית?
- ג. מה דין אכילת מעשר שני בטומאה?
- ד. מתי והיכן ניתן לפדות מעשר שני, ומתי אין אפשרות פדיה?
- ה. האוכל מעשר שני חוץ לחומה – מה דינו?

א. זר שאכל ביכורים – דינו במיתה בידי שמים. ולדברי רב אינו במיתה אלא במלקות (סנהדרין פג). מאימתי חייב עליהם – משיראו פני הבית (רש"י: העזרה. והרמב"ם כתב: משנכנס לירושלם), אבל קודם לכן – אינו חייב.

- א. יש מי שכתב לפרש"י שלדעת האומר הנחה מעכבת [וכן הלכה], אין זר חייב עליהם אלא לאחר הנחה. [ורבי יצחק שאמר משיראו פני הבית, סובר הנחה אינה מעכבת ולא קריאה] (עפ"י חזון איש. ויש חולקים).
- ב. הוא הדין לענין חיוב מלקות לכהן האוכלם חוץ לחומה – תלוי אם ראו פני הבית אם לאו (תוס').